

УДК 378.147.091.33-027.22:745.51:749.1](477.86-21)

Віктор **Білий**

старший викладач
кафедри
образотворчого
мистецтва
КІПДМ ЛНАМ

Роль мистецько-освітнього чинника у формуванні сучасних тенденцій і перспектив розвитку художнього дерева Косівщини

Анотація. На основі власних досліджень та навчальної практики КІПДМ ЛНАМ досліджено комплекс навчально-творчих засобів, які застосовуються на відділі художнього дерева. Проаналізовано усі етапи творчої підготовки, а саме: етап функціонального формотворення; етап художнього формотворення; етап дизайнерства; етап репродукування; етап творчої інтерпретації; етап творчості. Визначено роль творчих персоналій у формуванні нових напрямів у авторському художньому дереві Косівщини.

Ключові слова. Мистецька освіта, Косівщина, художнє дерево, майстер, Косівський інститут.

Звертаючись до тенденцій і перспектив розвитку художнього дерева Косівщини, зокрема в контексті впливу мистецькоосвітніх чинників, доцільно розглянути це питання у дещо ширшому аспекті. У процесі сучасного розвитку художнього дерева окреслюються певні проблеми, з'являються нові технології обробки деревини та матеріали для декорування. Занепад вітчизняних підприємств художньої промисловості та посилення ринкової конкуренції викликали появу значної кількості імпортних виробів ужиткового характеру, ширшого асортименту й привабливих цін. Ще більш небезпечним проявом стала масова підробка автентичних творів народного мистецтва, у яких на тлі "бездоганного" автоматизованого технологічного виконання зникають етнокультурні та національно-стильові

риси українського мистецтва. Як наслідок, серед виконаних професійними або народними майстрами мистецьких речей все більшого обсягу набуває кітч, рецидиви масової культури, естетичний несмак.

Серед чинників, що формують позитивні тенденції та впливають на перспективи розвитку художнього дерева Косівщини, особливу роль відіграє освітньо-мистецький. Його сміливо можна зарахувати до традиційних у гуцульському деревообробному мистецтві, оскільки упродовж щонайменше останніх ста років значна кількість ушлюблених місцевих майстрів-різьбярів започатковували власні майстерні, школи, де навчали здібних до творчості учнів, а отже — поступово формували місцеву освітньо-мистецьку традицію.

Становленню та розвитку мистецької освіти в царині декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема на Гуцульщині, уже присвячено чимало наукових праць [1; 3; 5; 7; 11; 17]. Є низка публікацій, які порушують питання історії художньої освіти й у Косові [13; 14], що є цінним підґрунтям для нашого дослідження.

Вивчення мистецької освіти, зокрема діяльність відділу художнього дерева кафедри декоративно-прикладного мистецтва КІПДМ, зумовлене тим, що саме в цій галузі впродовж останніх років активно формуються нові напрями і перспективи подальшого розвитку художнього деревообробництва Косівщини. Віддаючи належне попереднім авторам, котрі у своїх працях фахово висвітлювали історичний, навчально-методичний, структурно-організаційний аспекти цього питання, слід звернутися, передусім, до творчої особистості сучасного гуцульського педагога-митця, до його спроб синтезування традиційних і нових рис, принципів індивідуальної та колективної творчості, невідривних від процесу навчання.

Саме такий підхід простежується у творчості великої групи косівських митців, які поєднують творчу діяльність із викладацькою практикою. За походженням більшість із них мають гуцульське коріння, але основні знання та практичні навички художньої обробки дерева, на відміну від своїх попередників, лише частково отримали в родинному колі. Основну професійну освіту та практичну фахову підготовку вони здобули в системі вищої художньої освіти — у КІПДМ або в інших мистецьких

навчальних закладах України.

Підготовка митців художнього дерева в сучасній Косівській мистецькій школі передбачає широку фахову ерудованість творчої молоді на ґрунті опанування загальнохудожніх дисциплін, поглибленого вивчення історії світового та вітчизняного мистецтва, а також практичних навичок адаптування в сучасному творчому процесі гуцульських культурних архетипів. Вивчення традиційних способів обробки деревини та декоративних матеріалів, особливостей народної орнаментики, більш локальної осередкової своєрідності й, зрозуміло, творчого досвіду видатних майстрів — лягло в основу низки навчальних програм на відділах, які розвивають народні мистецькі традиції, зокрема традиції художнього різьблення по дереву.

Висвітлюючи та аналізуючи індивідуальну творчість митців художнього дерева, котрі водночас є педагогами КІПДМ ЛНАМ, характерні особливості навчально-творчих методик, способи їх застосування у практичній підготовці студентів, а також їхньої ролі у формуванні перспектив розвитку царини художнього дерева, слід звернутися до педагогічної і творчої діяльності талановитих художників.

Значну роль мистецького закладу заслуговує педагогічна й творча діяльність талановитого художника С. Стефурака, який з 1982 р. викладає провідні навчальні дисципліни — “Робота в матеріалі” та “Композиція”. За досить тривалий час педагогічної практики він розробив власну оригінальну методику викладання дисциплін спеціальної фахової підготовки, суть якої полягає в скрупульозному вивченні та практичному засвоєнні деревних і оздоблювальних матеріалів, технік різьблення і декорування виробів з дерева (“Робота в матеріалі”) з метою виховання у студентів концептуально нового погляду та підходу до сприйняття, засвоєння, творчої трансформації та, на завершальному етапі навчання, інтерпретації традиційних гуцульських форм і орнаменту (“Композиція”). Сам С. Стефурак зазначає, що “орнамент, як складова твору, може “розмовляти” не лише “мовою” краси, але й “мовою” теми чи сюжету” [2, с. 70].

Практичне втілення цієї ідеї демонструють роботи майстра, в яких традиційний гуцульський орнамент збагачений антропоморфними, рослинними, зооморфними мотивами,

предметами побуту. Всі складові його художніх композицій перебувають в органічній єдності, доповнюють одна одну, полегшуючи процес візуального “прочитання” глядачами художнього задуму майстра. Будь-який елемент або деталь його твору не є випадковими, а виконаними з дотриманням авторського стилю, продиктованого гуцульськими традиціями різьбярства (Рис. 1). Митець часто обирає власний шлях втілення традиційних форм і декоративних схем, відкриваючи цим для учнів їхні власні, а часто й нові напрями творчого пошуку. Одна з характерних рис навчально-творчої діяльності відділу художнього дерева КІПДМ — формування на традиційній основі нових напрямів “авторського” художнього дерева, яка все виразніше простежується у розвитку сучасного мистецтва Косівщини.

Чималу увагу заслуговує традиційний та перспективний напрям розвитку художнього дерева Косівського осередку різьбярства, ґрунтований на ідеї колективної мистецької творчості досвідчених викладачів і молодих художників-студентів. Показовими в цьому плані можуть бути зразки сакрального різьблення (від малих до монументальних форм), зокрема приклади сучасного різьблення іконостасів на Косівщині. Такі масштабні, трудомісткі та композиційно складні твори зазвичай виконують творчі колективи, а тому провідні митці-різьбярі часто залучають до колективної творчості своїх учнів — студентів мистецького закладу. Саме так було виконано іконостас для церкви с. Слобідка Косівського району (Рис. 2) під керівництвом С. Стефурака разом з яким працювали вісім студентів КІПДМ.

Ще одним новим і перспективним є напрям інтелектуалізації мистецтва художнього дерева, який розвивається в мистецько-творчому, в навчально-творчому і в науково-дослідницькому аспектах. У цьому контексті важливим є приклад навчально-методичної та творчої діяльності косівського митця-педагога Й. Приймака, який вніс значний внесок у дослідження процесів, що відбуваються в сучасному мистецтві художнього дерева Косова. Він — автор численних статей та публікацій, присвячених косівським майстрам, зокрема Д. Шкрібляку, В. Гузу, І. Грималюку та іншим, а також питанням історії розвитку

місцевої різьбярської школи [10; 9; 6; 7]. У 2003 р. вийшло його видання “Малі архітектурно-художні форми” [8]. Посібник був рекомендований Міністерством освіти і науки України для вищих навчальних закладів художнього спрямування.

У зв'язку зі зміною статусу КІПДМ, протягом останніх десяти років Й. Приймак кілька разів оновлював навчальні програми зі спеціальних предметів — композиції, технології, роботи в матеріалі та ін. Він ініціював повернення до структури програм і навчального процесу таких призабутих технік, як бондарство (М.Є. Станкевич справедливо зазначав, що “сьогодні бондарство є згасаючою галуззю художнього деревообробництва” [12, с. 10]), випалювання, лозоплетіння, основи яких він також ввів до тем і завдань навчальної дисципліни “Технологія та матеріалознавство”.

До матеріалів навчальної програми з “Композиції”, за наполяганням Й. Приймака, було введено традиційне меблярство. Гуцульщини та малих архітектурних форм. Сам митець творчо працює не лише в техніці різьблення: він активно використовує техніку випалювання для декорування своїх виробів, пропагуючи її в навчальній та науково-дослідній діяльності КІПДМ (Рис. 3). Перспективною митець бачить і галузь дерев'яної скульптурної пластики (Рис. 4). Тут можна говорити про універсальність обдарування митця, який реалізовує себе в різних сферах мистецької творчості. Проте основним пріоритетом для нього залишається художня педагогіка, наукові студії народного мистецтва, можливість передання знань молодому поколінню художників Гуцульщини, а також інших регіонів і областей України.

У контексті аналізу тенденцій і перспектив розвитку мистецтва художнього дерева Косівщини, зокрема в мистецькоосвітньому аспекті, показовим і важливим для дослідження є діяльність заслуженого художника України С. Бзунька. До Косова він приїхав 1993 р., а на відділі художнього дерева КІПДМ працює з 2000 р., де викладає “Композицію” та “Роботу в матеріалі”. С. Бзунько фактично започаткував новий напрям у Косівській школі різьбярства, успішно поєднавши геометричний, можна сказати, “класичний” гуцульський орнамент з рослинними орнаментальними мотивами.

Не менш плідно С. Бзунько працює над пошуком нових художніх прийомів. Дослідники справедливо зазначають, що “форми його творів сповнені динаміки, декоративні композиції соковиті, колоритні, позначені досконалим технічним виконанням, відчуттям орнаментального ритму, гармонійним членуванням площин” [4, с. 5]. Перевагу С. Бзунько надає традиційній сухій різьбі, використовує при цьому й інкрустацію бісером та металом. Важливо, що митець свідомо переходить між формою виробу та його оздобленням. Орнамент у його творах стає фактично формотворчим засобом, підпорядковує собі зовнішню форму, поглинаючи її своїм ритмом (Рис. 5). Виконуючи значні за обсягом проекти, як, наприклад, комплексне оформлення інтер'єрів чи різьблення іконостасів (останній було виконано для церкви монастиря у скиті Манявському), він активно залучає до роботи студентів кафедри, таким чином, навчаючи їх безпосередньо в процесі роботи.

Пошук нових перспективних напрямів навчально-творчої діяльності притаманний більшості викладачів відділу художнього дерева. Серед них —художники-педагоги Л. Гавриш, О. Крицкалюк, М. Радиш та ін. Кожен з них виділяється власним педагогічно-творчим підходом. Так, О. Крицкалюк переконаний, що найдоцільнішою є перевірена роками традиційна форма виробів, тоді як особливу увагу слід звертати на творчі пошуки в декоративній композиції та орнаментальних мотивах. Своєю творчістю він підтверджує цю позицію. Завдяки чіткому ритму, вдалим пропорціям і щоразу новому цікавому задуму майстрові вдається досягнути надзвичайної динамічності, використовуючи при цьому традиційні засоби геометричного орнаменту та застосовуючи інкрустацію кольоровим деревом, металом, перламутром (Рис. 6).

Натомість, М. Радиш зосереджує увагу студентів на пошуку нових форм із царини антропоморфних, зооморфних і рослинних мотивів, поєднуючи в одному виробі контрастні за кольором породи деревини, й таким чином у свій спосіб продовжує започатковану В. Девдюком ідею “підсиленої колоризації” виробів художнього дерева. Йому вдаються лаконічні й досконалі, без жодних зайвих елементів, віртуозно виконані вироби декоративного та ужиткового призначення, які здатні

надати будь-якому сучасному інтер'єру традиційного народного колориту та в яких виразно простежуються елементи традиційної гуцульської різьби (Рис. 7,8).

Те саме можна побачити й у творах його учнів, в яких розвиток образних мотивів доповнений пейзажними й орнаментальними елементами, а також ускладнений своєю формою.

Авторською розробкою у цій царині є система декорування дерев'яних виробів Л. Гавриша, яку він застосовує у своїй творчості та пропонує студентам у навчально-творчому процесі. На вибраному “цьоканому” тлі особливо добре прочитується орнамент, основні елементи якого утворює виразна лінія, доповнена дрібнішими мотивами, інкрустацією бісером, металом, кольоровим деревом. Кількість дрібних різьблених елементів у декоративних композиціях Л. Гавриша зведена до мінімуму, а інкрустація вирізняється тонкими колористичними нюансними співвідношеннями (Рис. 9).

Під керівництвом Л. Гавриша студенти оволодівають теоретичною основою (історія, термінологія, види різьблення, їхнє місце та роль у декоративно-ужитковому мистецтві, поняття малої пластичної форми та її місце в інтер'єрі й у садово-парковому екстер'єрі), а також виконують різьблені й архітектурно-конструктивні композиції за попередньо створеним і затвердженим ескізом, використовуючи для цього папір, картон, пластмаси, дешеві (“ескізні”) породи дерев — липу, вільху, березу, тополю, вербу, а також пінопласт. На завершальному етапі відбувається аналіз допущених помилок і дається можливість використання створених зразків. Зважаючи на це, у студентів виховується особливо шанобливе ставлення до дерева, повага та любов до нього, а також формуються навички професійної майстерності його обробки.

З урахуванням творчого аспекту, слід зауважити, що практична (технічна й технологічна) підготовка молодих митців залишається одним з найважливіших факторів діяльності відділу художнього дерева КІПДМ. У найбільш короткому варіанті її зміст та етапність можна сформулювати наступним чином: 1) досконале оволодіння деревообробними інструментами та іншим технологічним обладнанням і технічними засобами для виготовлення ужиткових виробів з дерева (етап функціонального

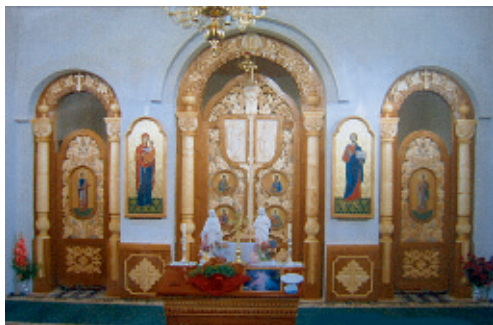

Рис. 2. Готич А., Данішевський С., Кифорук Я., Вацик Р., Іванів Т., Біленький В., Молинь І., Тонюк І. Дипломна робота "Іконостас УГКЦ Божого милосердя". 2007 р. с. Слобідка Косівського району Івано-Франківської обл. Керівник — Стефурак С. Д.

Рис. 1. Стефурак С. Д. Тематичний таріль "Щедра осінь". 2005 р.

Рис. 3. Бельмега Ю. І. Набір Великодніх ужиткових речей. Випалювання. Дипломна робота. 2005 р. Керівник — Приймак Й. Д.

Рис. 4. Приймак Й. Д. Пам'ятний знак жертвам Другої світової війни серед цивільного населення. м. Фірзен-Дюлькен (Німеччина). 1995 р.

Рис. 5. Бзунько С. В. Хрест. 2000 р.

Рис. 6. Крицкалюк О. І.
Декоративна тарілка "Аркан".
2006 р.

Рис. 7. Ковальчук П. Скринька
(курсова робота). 2013 р.
Керівник — Радиш М. Б.

Рис. 8. Білий І. Свічник
(курсова робота). 2011 р.
Керівник — Радиш М. Б.

Рис. 9. Гавриш Л. Д. Книга
відгуків "Ковальська
майстерня". 2009 р.

формотворення); 2) оволодіння засобами, техніками й технологіями художнього оздоблення виробів з дерева (етап художнього формотворення); 3) оволодіння конструктивними засобами, техніками й технологіями виготовлення предметів і об'єктів з дерева (художні меблі, малі архітектурні форми тощо) у певному просторовому середовищі (етап дизайнування); 4) створення декоративних композицій на основі вивчених орнаментальних елементів, мотивів і засобів їх компоновання (етап “репродукування”); 5) переосмислення традиційних форм, створення на їх основі нових художніх ідей та їх реалізація в матеріалі на основі синтезу набутих знань і практичних навичок (етап творчої “інтерпретації”); 6) створення нової художньої ідеї та її реалізація в матеріалі з використанням як традиційних так і нових методів, технік і технологій (етап “творчості”).

Таким чином можна констатувати ідейну та професійно-практичну спорідненість між програмами (“Основи композиції” — “Композиція” — “Робота в матеріалі”) підготовки студентів до самостійної творчості.

На основі вивчення студентами музейних збірок Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва та Косівського музею гуцульського мистецтва формується виховання митців. Тут студенти мають змогу безпосередньо доторкнутися до народних джерел, опрацювати та замалювати обрані зразки, здійснити пошук ідей для власних виробів. Регулярно відбуваються виставки дипломних, курсових і творчих робіт студентів разом із творчими роботами викладачів у Косові, Києві, Львові та інших містах. Така практика дає змогу критично оцінити сучасний стан художнього дерева Косівщини, проаналізувати здобутки, виявити недоліки. У галузі науково-дослідної діяльності важливу роль відіграють наукові конференції, що відбуваються в Косові на базі КІПДМ, Івано-Франківську, Києві, Львові, Харкові, тематика яких стосується галузі декоративно-прикладного та народного мистецтва.

Здійснивши огляд впливу професійної мистецької освіти Гуцульщини за досвідом відділу художнього дерева, можна відзначити високий професійний рівень підготовки студентів — фахівців у галузі декоративно-прикладного мистецтва, що став можливий завдяки вдумливому підходу до педагогічної

практики колективу професіоналів своєї справи, які з величезним бажанням діляться своїм досвідом з наступними поколіннями художників.

Отже, можна констатувати, що освітньо-мистецький фактор відіграв важливу роль у розвитку художнього дерева Косівщини другої половини ХХ ст. і значною мірою визначає його сучасні тенденції та перспективи подальшого розвитку.

У статті виявлено найхарактерніші методи й дієві чинники розвитку навчально-творчого процесу на відділі художнього дерева Косівського інституту прикладного та декоративного мистецтва. Особливе місце в навчально-творчій практиці посідають методи індивідуальної та колективної творчості, які активно застосовуються у підготовці студентів до мистецько-практичної діяльності. Серед зовнішніх чинників сприяння творчій концепції навчального процесу слід вказати: співпрацю викладачів і студентів у реалізації колективних творчих проєктів, музейну педагогіку, польові дослідження пам'яток народного гуцульського деревообробництва тощо. Розгалужений комплекс навчально-творчих засобів дає можливість відділу художнього дерева формувати новий перспективний напрям підготовки фахівців, яким є авторське художнє дерево, що все виразніше простежується в сучасному мистецькому середовищі Косівщини.

Дослідники волонтерства вважають, що воно існуватиме до тих пір, поки державні структури будуть неспроможні задовольняти.

1. Близнюк М. Приватна школа Василя Григоровича Девдюка / М. Близнюк // Рідне слово. — 2003. — № 3. (18 черв.). — С. 6—7.
2. Білий В. Д. Роль професійних митців різьби по дереву в розвитку художньої освіти Косівщини 1940-1960-х років / В. Д. Білий // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — Спецвип. III.— Львів: ЛНАМ, 2007. — С. 181—187.
3. Кравич Д. Косівський осередок мистецької освіти / Д. Кравич // Образотворче мистецтво. — 1999. — № 3-4. — С. 34.
4. Особова справа Бзунька Степана Васильовича, художника декоративного мистецтва, члена Національної спілки художників України // Архів Косівської регіональної організації Національної спілки художників України. м. Косів. —Ф.17. — Спр. 2. — Арк. 9.

5. Приймак Д. Й. Роль творчих персоналій у життєдіяльності Косівської мистецької школи / Й. Д. Приймак // Вісник Львівської академії мистецтв. — Спецвип. VII. — Львів: ЛНАМ, 2009. — С. 49—56.
6. Приймак Й. Д. Іван Грималюк / Й. Д. Приймак. — Косів: Писаний камінь, 2003. — 44 с.
7. Приймак Й. Історичні аспекти становлення Косівської школи художнього різьблення / Й. Приймак // Вісник Львівської національної академії мистецтв. — Спецвип. III. — Львів: ЛНАМ, 2007. — С. 84—92.
8. Приймак Й. Малі архітектурно-художні форми: навч. посібн. для студентів ВНЗ / Й. Приймак. — Косів : Писаний Камінь, 2003. — 112 с., Рис.
9. Приймак Й. Монументальна постать у гуцульському мистецтві / Й. Приймак // Гуцульський край. — 2002. — № 9. — С. 7.
10. Приймак Й. Син славного роду: Альбом, присвячений творчості продовжувача славної династії різьбярів Шкрібляків Дмитру Шкрібляку / Й. Приймак, С. Стефурак. — Косів : Писаний Камінь, 2006. — 52 с., Рис.
11. Станкевич М. Є. Українське художнє дерево / М. Є. Станкевич. — Львів : Афіша, 2002. — 480 с.
12. Станкевич М. Є. Українське художнє деревообробництво ХVII-XX ст. (Концепція декоративності. Історія. Типологія і художні особливості) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. мистецтв: 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво» / М. Є. Станкевич. — Львів, 1995. — 50 с.
13. Тимків Б. Формування художньої етнокультури студентів засобами народного декоративно-прикладного мистецтва / Б. Тимків // Народне мистецтво. — 2004. — № 1-2. — С. 54—55.
14. Шмагало Р. Т. До історії деревообробних шкіл Західної України кінця ХІХ — початку ХХ століття / Р. Т. Шмагало // Вісник Львівської академії мистецтв. — Львів, 1999. — Вип. 10. — С. 81—89.

ANNOTATION

Victor Bilyi. The Role of Art and Education when Elaborating Modern Tendencies and Prospects for the Development of Art Woodworking in Kosivshchyna. The author of the article gives an in-depth study of the array of training creative aids used at the department of Art Woodworking based on personal investigations and teaching practices at Kosiv Institute of Applied and Decorative Arts of Lviv National Academy of Arts. He breaks down into parts and closely studies every stage of creative process, namely: functional shape-forming, artistic shape-forming, designing, reproduction, creative interpretation and creative work. He specifies the role of creative personalities in establishing new strategies of auteurism of art woodworking in Kosivshchyna.

Key words. Art education, Kosivshchyna, art woodworking, artisan, Kosiv institute.

АННОТАЦИЯ

Виктор Билый. Роль художественно-образовательного фактора в формировании современных тенденций и перспектив развития художественного дерева Косовщины. На основе собственных исследований и учебной практики КИПДИ ЛНАИ автор анализирует комплекс учебно-творческих средств, применяемых в отделе художественного дерева. Проанализированы все этапы творческой подготовки, а именно: этап функционального формообразования; этап художественного формообразования; этап дизайнерства; этап репродукции; этап творческой интерпретации; этап творчества. Определена роль творческих персоналий в формировании новых направлений в авторском художественном дереве Косовщины.

Ключевые слова. Художественное образование, Косовщина, художественное дерево, мастер, Косовский институт.